

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ НА ПІДГОТОВЧОМУ ВІДДІЛЕННІ З УРАХУВАННЯМ ЗАКОНІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються питання розвитку спадкоємних задатків у процесі навчання; розкриваються підходи до урахування психічної функції під час занять, у результаті спільної діяльності студента з викладачем; наголошується на необхідності формування стабільної навички вміння самостійно працювати.

Ключові слова: студенти, психічний розвиток, здатності, психічні функції.

В статье рассматриваются вопросы развития наследственных задатков в процессе обучения; раскрываются подходы к учету психической функции во время занятий, в результате совместной деятельности студента и преподавателя; обращается внимание на необходимость формирования стабильного навыка в умении самостоятельно работать.

Ключевые слова: студенты, психическое развитие, способности, психические функции.

Problems of inherited abilities development in the teaching process are considered in the article. Approaches to taking into account psychic function during practical lessons and collective activity of a teacher and a student are revealed. The attention is paid to the necessity to form stable skills of independent work.

Key words: students, psychic development, abilities, psychic functions.

З кожним роком на підготовчому відділенні нашого університету зараховується багато студентів-іноземців, кожен з яких має свої менталітет, риси характеру, рівень підготовки тощо. Викладачі повинні скеровувати свою роботу, спираючись на знання психології, щоб у повному обсязі використати під час навчання весь потенціал студентів.

Складовою предмета психології вікового розвитку є рушійні сили, умови й закони психічного й поведінкового розвитку людини. Під рушійними силами психічного розвитку розуміються ті чинники, які визначають поступальний розвиток, є його причинами, містять у собі енергетичні, спонукальні джерела розвитку, спрямовують його в потрібне русло. Умовами є ті внутрішні й зовнішні постійно діючі чинники, які, не виступаючи в якості рушійних сил розвитку, впливають на нього, змінюючи хід розвитку, формуючи його динаміку й визначаючи кінцеві результати. Що ж стосується законів психічного розвитку, то вони є тими загальними й окремими закономірностями, за допомогою яких можна описати психічний розвиток людини і спираючись на які можна цим розвитком керувати.

Психічний розвиток, на думку Штерна, має тенденцію не тільки до саморозвитку, але й до самозбереження, тобто до збереження індивідуальних, уроджених особливостей кожного студента, насамперед індивідуального темпу розвитку. Він пов'язаний також з

© Хоружева Л.Є., Шепелюк В.Л., 2013

диференціацією й перетворенням психічних структур, спрямованих на більш повне й точне розуміння навколишньої дійсності.

Процес розвитку й навчання студентів відбувається з урахуванням таких чинників: в одному випадку запускаються спадкоємні механізми й розгортається те, що було із самого початку в задатках, в іншому – під впливом середовища набувається все більший і більший досвід. Розвиток і навчання студента, що не проявляє власної активності, нагадає скоріше процес росту, кількісного збільшення або нагромадження.

Спадкоємні задатки надають своєрідність процесу розвитку здатностей, полегшуючи або утруднюючи його. Розвиток здатностей залежить не тільки від задатків. Якщо студент, який схоплює все на лету під час заняття, не займається сумлінно вдома, він не досягне успіхів у вивченні мови, незважаючи на свої дані, і його загальні здатності до засвоєння знань не одержать розвитку. Здатності розбудовуються в діяльності.

При навчанні студентів мові впливає в обов'язковому порядку враховувати те, що соціальне середовище – це й найближче соціальне оточення, що безпосередньо впливає на розвиток психіки студента: викладачі, друзі або випадкові співрозмовники. Слід зазначити, що з віком соціальне оточення розширюється: у студентський період можуть суттєво впливати деякі соціальні групи – через засоби масової інформації, організацію вечорів відпочинку, конференцій тощо. Розвиток психіки не може розглядатися поза соціальним середовищем, у якому відбувається засвоєння знакових засобів, і не може не впливати на навчання. Вищі психічні функції спочатку формуються в спільній діяльності, співробітництві, спілкуванні з іншими людьми й поступово переходять у внутрішній план, стають внутрішніми психічними процесами. Як пише Л.С. Виготський: «Усяка функція в культурному розвитку особистості з'являється на сцені двічі, у двох планах, спершу – соціальному, потім – психологічному, спершу між людьми ... потім усередині її». Мовлення, наприклад, спочатку – тільки засіб спілкування з тими, хто нас оточує, і лише пройшовши тривалий шлях розвитку, воно стає засобом мислення, внутрішнім мовленням, мовленням для себе.

Коли вища психічна функція формується в процесі навчання, спільної діяльності студента з викладачем, вона знаходиться в «зоні найближчого розвитку». Це поняття вводиться Л.С. Виготським для позначення області ще не дозрілих, а лише тих психічних процесів, що тільки дозрівають. Коли ці процеси будуть сформовані й виявляться «учорашнім днем розвитку», їх можна буде діагностувати за допомогою тестових завдань. Фіксуючи, наскільки успішно студент самостійно справляється із цими завданнями, ми визначаємо актуальний рівень розвитку. Потенційні можливості, тобто зону його найближчого розвитку, можна визначити в спільній діяльності – допомагаючи йому виконати завдання, з яким він ще не може впоратися сам (ставлячи навідні запитання; пояснюючи принцип розв'язання завдань; починаючи розповідь і пропонуючи продовжити тощо).

У студентів з однаковим актуальним рівнем розвитку можуть бути різні потенційні можливості. Один легко сприймає допомогу й потім вирішує самостійно всі схожі завдання. Іншому важко виконати завдання навіть за допомогою викладача, тому, оцінюючи розвиток конкретної особистості, важливо враховувати не тільки її актуальний рівень (результати тестування), але й «завтрашній день» – зону найближчого розвитку.

Навчання повинне орієнтуватися на «зону найближчого розвитку». Поняття «зона найближчого розвитку» вніс вітчизняний учений Л.С. Виготський. Зміст його полягає в тому, що подальший розвиток індивідуума визначається співвідношенням самостійних досягнень у нагромадженні соціального досвіду або цілеспрямованих впливів у процесі навчання.

Навчання веде за собою розвиток. Але воно не повинне в той же час відриватися від розвитку. Значний відрив, штучне забігання вперед без урахування можливостей особистості призведе, у найкращому випадку, до натаскування, але не буде мати розвивального ефекту.

Навчання повинне відповідати можливостям студента на певному рівні його розвитку. Реалізація цих можливостей у ході навчання породжує нові можливості наступного, більш високого рівня.

Уважається, що спадково визначений діапазон розвитку якої-небудь властивості (наприклад, музичних або спортивних здатностей), а всередині цього діапазону ступінь розвитку властивості залежить від умов середовища.

Існує чотири основні закономірності або особливості розвитку:

- циклічність. Періоди підйому, інтенсивного розвитку перемежуються періодами повільнення, загасання. Такі цикли розвитку характерні для окремих психічних функцій (пам'яті, мовлення, інтелекту та ін.) і для розвитку психіки особистості в цілому;

- нерівномірність розвитку. Різні сторони особистості, у тому числі психічні функції, розвиваються нерівномірно, непропорційно. На кожному етапі відбувається перебудова їх зв'язків, зміна співвідношення між ними. Розвиток окремої функції залежить від того, до якої системи міжфункціональних зв'язків вона входить;

- «метаморфози». Розвиток не зводиться до кількісних змін, це ланцюг якісних змін, перетворень однієї форми в іншу.

- комбінація процесів еволюції й інволюції в розвитку. Процеси «зворотного розвитку» як би уплетені в хід еволюції. Те, що розвивалося на попередньому етапі, відмирає або перетворюється. Наприклад, студент, який навчився правильно відмінювати дієслова, перестає говорити інфінітивами.

Діяльність – специфічно людська, регульована свідомістю активність, породжувана потребами й спрямована на пізнання й перетворення зовнішнього світу й самої людини. На певному віковому етапі виникає потреба у виконанні певного виду діяльності, яка у свою чергу призводить до появи психічних новоутворень. Потрібно враховувати, що у психіці студента періодично наступають сенситивні періоди найбільш сприятливі для засвоєння нової інформації, що характеризуються підвищеною чутливістю, тривожністю до впливів довкілля, острахом перед новими ситуаціями тощо.

Неабиякого значення набуває впевненість викладача у тому, що кожен студент – активна, діяльна особистість, а не пасивний об'єкт впливів. Тому процес навчання потрібно будувати так, щоб відбувалася взаємодія студента із середовищем, через його діяльність у цьому середовищі. При цьому розраховувати не на вплив середовища, а на процес активної взаємодії з навколишнім середовищем.

Розвиток психіки в остаточному підсумку обумовлений зовнішніми умовами, зовнішніми впливами. Однак цей розвиток не можна безпосередньо виводити із зовнішніх

умов і обставин. Ці умови й обставини завжди проходять через життєвий досвід студента, через його особистість, індивідуальні психічні особливості, його психічний склад. У цьому сенсі зовнішній вплив переломлюється через внутрішні умови, до яких належать своєрідність психіки індивідуума, його особистий досвід. Ще І.М. Сеченов, висуваючи тезу про детермінованість поведінки людини зовнішніми впливами, застерігав проти спрощеного розуміння зовнішніх впливів як тільки у цей момент дієвих впливів, тоді як насправді треба брати до уваги всю сукупність попередніх впливів, які акумулюються в життєвому досвіді даної особистості.

Важливою проблемою у роботі викладача є формування бажання до самовдосконалення. Студент як активна особистість може й сам свідомо змінюватися, тобто займатися самовихованням, самовдосконаленням. Процес самовиховання при цьому мотивується середовищем, у процесі активної взаємодії з яким він відбувається.

Природні особливості впливають на психічний розвиток людини. По-перше, вони обумовлюють різні шляхи й способи розвитку психічних властивостей, але не визначають їх. Жоден студент не є природно схильним до навчання або навпаки. На базі будь-якого типу нервової системи при правильно поставленому вихованні можна виробити потрібні якості. Лише в якомусь одному випадку це буде суужніше зробити, ніж в іншому.

По-друге, природні особливості можуть впливати на рівень досягнень людини в будь-якій області. Наприклад, є вроджені індивідуальні відмінності в задатках, у зв'язку із чим одні люди можуть мати перевагу перед іншими відносно оволодіння яким-небудь видом діяльності. Наприклад, студент, який має сприятливі природні задатки для розвитку лінгвістичних здатностей, буде при всіх інших рівних умовах розвиватися щодо цього швидше й досягне більших успіхів, ніж той, хто таких задатків не має.

Русійні сили психічного розвитку людини складні й різноманітні. Безпосередніми русійними силами розвитку є протиріччя між новим і старим, які виникають і долаються в процесі навчання, виховання й діяльності. До таких протирічч належать, наприклад, протиріччя між новими потребами, породжуваними діяльністю, і можливостями їх задоволення; протиріччя між зрослими духовними потребами й старими сталими формами взаємин і видами діяльності; між зрослими вимогами з боку колективу й наявним рівнем психічного розвитку.

Подолання цих протирічч відбувається через формування більш високих рівнів психічної діяльності. У результаті відбувається перехід на більш високий щабель психічного розвитку. Потреба задовольняється – протиріччя знімається. Але вдоволена потреба народжує нову. Одне протиріччя змінюється іншим – розвиток триває.

Психічний розвиток процес не тільки кількісних змін властивостей і якостей. Під час навчання і виховання викладачам потрібно звертати особливу увагу на пластичність і можливість компенсації нервової системи студентів, які відірвані від звичних умов життя. На найбільшу пластичність нервової системи вказував ще І.П. Павлов, відзначаючи, що все можна змінити на краще, за умов відповідних впливів. На пластичності ґрунтуються можливості цілеспрямованої зміни психіки студента в умовах навчання й виховання. Пластичність відкриває можливість компенсації: при слабкості або дефектності розвитку однієї психічної функції посилено розвивається інша. Наприклад, слабку пам'ять можна компенсувати організованістю й чіткістю діяльності.

Протягом навчального року змінюються зміст і характер навчання, з кожним роком підвищуються вимоги, усе більшу роль відіграє самостійна, творча сторона навчальної діяльності. Отже, значення набуває необхідність у формуванні стабільної навички вміння самостійно працювати. В цьому викладачеві теж допомагають психологічні характеристики ввірених йому студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1974. – С.5-8
2. Богорев В.В. Психолого-педагогические основы системы адаптивного обучения // Наука и школа, 2001. № 2. С. 12-15.
3. Выготский Л.С. Психология: М.: ЕКСМО-Пресс, 2000 – 1008 с. (Серия «Мир психологии»).
4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрів і аспірантів. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
5. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. Т.1 / Под. ред. С.Я. Батышева. М., АПО, 1998. 568 с.

УДК 82.09:821.161.1

Кошин Е.Б.
(Донецк, Украина)

«ДЛЯ СРЕДНЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА»: К ВОПРОСУ ОБ ИМПЛИЦИТНОМ ЧИТАТЕЛЕ В РОМАНЕ В. А. КАВЕРИНА «ДВА КАПИТАНА»

Статья рассматривает проблему имплицитного читателя у литературному творчі в перспективі рецептивної естетики та теорії можливих світів. В статті аналізуються рецептивні стратегії в романі В. Каверіна «Два капітани».

Ключові слова: *имплицитний читач, емпіричний читач, компетенція, можливий світ, В. Каверін.*

Статья рассматривает проблему имплицитного читателя в произведении литературы в перспективе рецептивной эстетики и теории возможных миров. В статье анализируются рецептивные стратегии в романе В. Каверина «Два капитана».

Ключевые слова: *имплицитный читатель, эмпирический читатель, компетенция, возможный мир, В. Каверин.*

The article deals with the concept of implied reader in the work of literature. The receptive strategies in novel “Two Captains” by V. Kaverin are analyzed.

Key words: *implied reader, empiric reader, competence, possible world, V. Kaverin.*

© Кошин Е.Б., 2013